

Beluiken in Gent - samenvatting van de vergelijkende erfgoedstudie

11 april 2022

Colofon

Stad Gent

Departement Stedelijke Ontwikkeling, Dienst Stadsarcheologie en Monumentenzorg

Publicatiedatum

11 april 2022

Contact

Mira Van Olmen, directeur Dienst Stadsarcheologie en Monumentenzorg

Mira.Vanolmen@stad.gent

Tel. 09 266 57 90

Postadres

Stad Gent – Dienst Stadsarcheologie en Monumentenzorg

Stadhuis, Botermarkt 1, 9000 Gent

Bezoekadres

Woodrow Wilsonplein 1, 9000 Gent

Tel. 09 266 57 90

Partners

Origin Architecture & Engineering

POLO Architects

Daidalos Peutz

Groeiende nood aan arbeiderswoningen

Geen stad in Vlaanderen is zo gekend voor haar beluiken als Gent. Een beluik is een specifieke woonvorm, bestaande uit een geheel van eenvoudige en kleine arbeiderswoningen rondom een gedeelde buitenruimte zoals een steeg of een plein. Historisch gezien is er een rechtstreeks verband tussen deze beluikwoningen en de industriële ontwikkeling van de stad Gent op het einde van de 18e eeuw en gedurende de 19e eeuw. Gent was destijds vooral gekend omwille van haar textielindustrie. Deze sterke economische ontwikkeling leidde tot een belangrijke demografische groei. En dit vertaalde zich dan weer in de groeiende nood aan woningen voor de arbeiders. Het ontstaan van de beluiken moet gekaderd worden in die evolutie. **Op een snelle, compacte, en vaak goedkope manier werden nabij de fabrieken woningen opgericht, de beluiken.** Sommige louter functioneel, andere fraai ontworpen als uithangbord van de industrieel die ze liet bouwen.

Sociaal en centraal

Intussen hebben vele generaties Gentenaars deze beluiken bewoond. En ook op vandaag blijven de beluiken een aantrekkelijke woonvorm. De sociale cohesie binnen een beluik trekt aan, net als de vaak centrale ligging in de stad. Voor sommigen is het ook de enige betaalbare woning, omwille van de beperkte oppervlakte en soms ook het beperkte wooncomfort. Ouderen, alleenstaanden, studenten en Gentenaars met een beperkt budget. Allen vinden ze de weg naar een van de vele beluikwoningen die Gent rijk is. **Veel van deze woningen zijn echter niet meer aangepast aan de huidige woon- en comforteisen.** Her en der zijn al verbouwings- en aanpassingswerken uitgevoerd, heel vaak ten koste van de erfgoedwaarde ervan.

Erfgoedkenmerken en toekomstscenario's

Hoe kunnen we de beluiken, die we als woonvorm blijven waarderen in Gent, aanpassen aan de huidige woon- en comforteisen? En hoe kunnen we dat doen zonder hun essentie aan te tasten? Die vragen hebben geleid tot de studie *Beluiken in Gent*. Deze studie bestaat uit twee delen. **In een eerste deel, de Beluikenatlas, is gezocht naar de essentie van de beluiken.** Hoe definiëren we een beluik? Wat is hun historiek? Wat zijn de erfgoedkenmerken en -kwaliteiten? **In het tweede deel, de Beluikenstudie, worden toekomstscenario's onderzocht.** Er wordt gezocht naar manieren om deze woningen te verduurzamen, zonder daarbij te raken aan hun erfgoedwaarde. Verduurzaming gaat niet alleen om het verbeteren van de energieprestatie van de woning, maar denkt ook na over optimale (her)inrichting en uitbreiding. En ook het hart van de beluiken, de collectieve ruimte tussen de woningen, wordt aan een kritische blik onderworpen. Hoe kunnen we deze ruimte aantrekkelijk maken, zonder te raken aan de essentie van het beluik én met verduurzaming in het achterhoofd?

Vergelijkend erfgoedonderzoek

In de Beluikenatlas worden in totaal 131 beluiken onderzocht, goed voor maar liefst 1983 woningen. De studie omvat per beluik een fiche, met daarin historische foto's en beelden van de huidige toestand. Dan volgt een omschrijving van de historiek, een vermelding van het eventuele erfgoedstatuut en een onderzoek van de erfgoedkenmerken aan de hand van een erfgoedmatrix. Deze matrix is een tabel waarin **erfgoedkarakteristieken** (zoals typologie, gevelafwerking, historische collectieve voorzieningen) en **erfgoedcriteria** (bijvoorbeeld authenticiteit, ensemblewaarde, uniciteit) worden gewaardeerd aan de hand van kleurcodes:

- Donkergroen staat voor hoge waarde
- Lichtgroen voor middelhoge waarde
- Oranje voor middellage waarde
- Rood voor lage waarde.

Op basis hiervan wordt **per beluik een conclusie geformuleerd**, met daarin de meest opvallende en/of unieke kenmerken.

Baanbrekend voor deze studie is de volgende stap in de Beluikenatlas: het vergelijkend erfgoedonderzoek. **De beluiken worden immers onderling met elkaar vergeleken, en de erfgoedkarakteristieken en -criteria werden ten opzichte van elkaar afgewogen.** Op die manier zijn de 130 beluiken verdeeld in vier erfgoedcategorieën: beluiken met hoge of zeer hoge erfgoedwaarde (31% van de beluiken), met middelhoge erfgoedwaarde (28%), met middellage erfgoedwaarde (28%) en met lage erfgoedwaarde (13%). Die categorieën zijn richtinggevend in deel twee van de studie, de Beluikenstudie.

Wooncomfort + erfgoedwaarde

Welke toekomst hebben de beluikwoningen? En hoe kunnen we ervoor zorgen dat ze als woontype aantrekkelijk en comfortabel blijven, zonder dat ze hun erfgoedwaarde verliezen? Dat is het onderwerp van de Beluikenstudie. Aan de hand van plaatsbezoeken en casestudies is bestudeerd hoe deze woningen zijn opgebouwd, en wat hun meest typische gebreken zijn. Vervolgens is onderzocht hoe deze woningen thermisch en akoestisch verbeterd kunnen worden, op welke manier vernieuwende technieken kunnen ingezet worden en welk verschil die dan maken, en hoe de beschikbare oppervlakte maximaal bruikbaar wordt.

Deze strategieën zijn algemeen onderzocht én **ook afgestemd op de erfgoedwaarde van de beluiken.** Zo wordt in de categorie 'hoge erfgoedwaarde' enkel gedacht aan ingrepen die niet raken aan het uitzicht van de panden, terwijl in de beluiken met weinig erfgoedwaarde ook werken mogelijk zijn die wel ingrijpen op het exterieur. Er worden suggesties gedaan om zowel het wooncomfort als de erfgoedwaarde te verhogen. En er is via ontwerpend onderzoek gekeken naar de tussenruimte, die als buitenruimte bij de beluikwoningen dienst doet. Hoe kan deze ruimte aantrekkelijk gemaakt worden, welke functies kan die opnemen, en hoe verzoenen we een collectieve buitenruimte met een zekere nood aan privacy voor de bewoners? De Beluikenstudie combineert technisch onderzoek en detailsneden met wervende ontwerpen en inspiratiebeelden. De

onderzoekers hebben daarbij niet enkel naar individuele oplossingen gekeken, maar bestudeerden ook het voordeel van een collectieve aanpak.

Duurzaam de toekomst in

De studie *Beluiken in Gent* kijkt dus zeer breed. Net daardoor is het een zeer interessant naslagwerk voor zowel historici en erfgoeddeskundigen als (toekomstige) bewoners, architecten en woon- en duurzaamheidsexperten. **De studie toont aan dat erfgoed en duurzaamheid wel degelijk hand in hand kunnen gaan.** We moeten dan wel een degelijke analyse van de erfgoedwaarden maken, en een ruime set aan duurzaamheidsoplossingen aanspreken zodat maatwerk mogelijk blijft.

De studie erkent de attractiviteit van de beluikwoningen, en biedt ook handvaten voor het structureel verbeteren van deze woningen. De studie reikt ontwerpstrategieën aan, maar wijst ook op mogelijke valkuilen. Niet elke ingreep is even efficiënt, en de woningen zijn vaak zo eenvoudig opgebouwd dat ingrepen oordeelkundig en met het nodige vakmanschap moeten uitgevoerd worden. Een collectieve aanpak is doorgaans te verkiezen boven een individuele aanpak, niet alleen vanuit kosten-baten, maar ook in functie van de erfgoedwaarde en de kwaliteit van de buitenruimte. **Verstandige ingrepen, op maat van het erfgoed, zorgen ervoor dat de beluiken een duurzaam, toekomstgericht en essentieel onderdeel van het Gentse patrimonium kunnen blijven.**

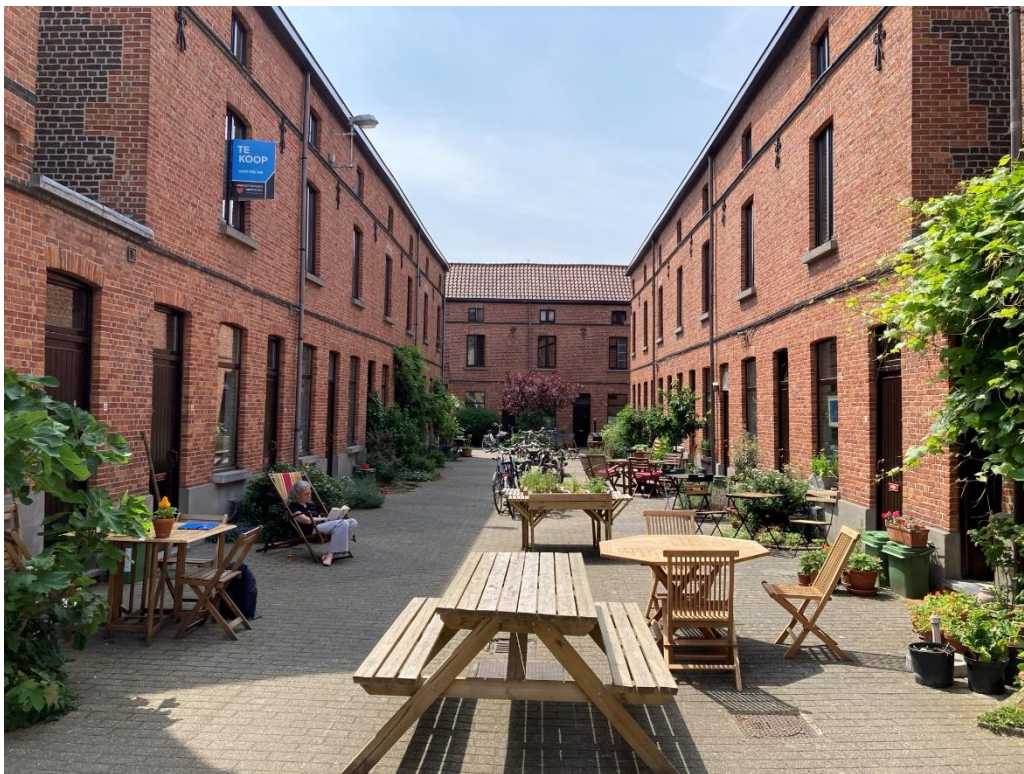
Spitaalpoortstraat Gent, toen (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)

Spitaalpoortstraat Gent, nu (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)

Wasstraat Gent, toen (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)

Wasstraat Gent, nu (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)

Palinghuizen Gent, toen (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)

Palinghuizen Gent, nu (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)

Toekomstscenario, (Origin, ism Polo Labs en Daidalos Peutz)